

Covid-19 ve Risk Yönetimi: Sistemik Bir İnceleme

Covid-19 and Risk Management: A Systematic Review

Yücel BULUT¹, Işıl USTA KARA²

Özet

Bu çalışmanın amacı, ilgili yazında Covid-19 ve risk yönetimini inceleyen çalışmaların durum analizini yapmak olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında risk yönetimi ve Covid-19 anahtar kelimeler olarak belirlenmiştir. Google Akademik veri tabanı anahtar kelimeler temel alınarak Eylül 2020 –Nisan 2021 tarihleri arasında sistemik olarak incelenmiştir. Arama kriterlerine uymayan çalışmalar çıkarılarak 39 adet çalışma örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışmalar, yazar sayısı, aylara ve çalışma alanlarına göre dağılımı ile araştırma yöntemi, veri toplama tekniği, örneklem ve anahtar kelimeler açısından incelenmiştir. Covid-19'un etkilerini en aza indirmek için araştırma kapsamına dahil edilen çalışmaların risk yönetimiyle ilgili önerilerine yer verilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre; çalışmaların çoğunluğu nitel çalışma deseninde olup (%66.7), araştırma alanı bazında ise sağlık alanında (%38.5) en fazla çalışma yapılmıştır. Çalışmaların 25.6'sı iki yazar tarafından yazılmış, 20.5'i Şubat 2021 ayında basılmıştır. Covid-19, risk yönetimi ve SARS-COV2 kelimeleri en sık kullanılan kelimeler olduğu belirlenmiştir. Son olarak çalışma kapsamında Covid-19 sürecinde risk yönetimi uygulamalarının gelişmesine yönelik öneriler sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Risk, Risk Yönetimi, Yönetim, Covid-19

Abstract

The aim of this study is to analyze the situation of studies examining Covid-19 and risk management in the related literature. Within the scope of the study, risk management and Covid-19 were determined as keywords. Google Academic database was systematically reviewed between September 2020 and April 2021 based on keywords. 39 studies were determined as samples by removing those that did not meet the research criteria. Studies were examined in terms of numbers of authors, distribution accordingly months and study areas, data collection technique, sample and keywords. In order to minimize the effects of Covid-19, the recommendations of the studies comprised in the research on risk management are included. According to the results of the study, the majority of the studies conducted were in the qualitative study pattern (%66.7), the most studies were carried out in the field of health (%38.5). %25.6 of the studies were written by two authors, %20.5 of them published in February 2021. It has been determined that the words Covid-19, risk management and SARS-COV2 are the most frequently used words. Finally, within the scope of the study, suggestions for the development of risk management practices in the Covid-19 process are presented.

Keywords: Risk, Risk Management, Management, Covid-19

¹Namık Kemal Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tekirdağ, Türkiye

²Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Edirne, Türkiye

ORCID:

Y.B.: 0000-0003-3221-7119

I.U.K.: 0000-0003-2527- 2961

Corresponding Author:

Işıl USTA KARA

Email:

isilusta@trakya.edu.tr

Citation: Bulut, Y. ve Usta-Kara, I. (2022). Covid-19 ve risk yönetimi: Sistemik bir inceleme. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (1): 173-186.

Submitted: 27.01.2022

Accepted: 01.03.2022

1. GİRİŞ

31 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan korona virüs salgını hızlı bir yayılımla tüm dünyada bir sağlık krizine dönüşmüştür ve hala dünya üzerinde etkisini göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 30 Ocak 2020' de korona virüsü Uluslararası Sağlık Acil Durumu olarak ilan etmiş ve 11 Şubat 2020' de korona virüs hastalığı-2019 kısa haliyle Covid-19 olarak adlandırılmıştır (WHO, 2020). Sağlık, eğitim, ticaret ve daha birçok alanı etkisi altına alan Covid-19'un etkilerinin en aza indirilmesi için risk yönetimi uygulamalarının hızlı ve doğru bir şekilde hayata geçirilmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

Covid-19 salgınının hızla yayılmasıyla birlikte ülkeler; sınırların kapatılması, ulusal sınır hatları içinde sokağa çıkma yasakları ve seyahat yasakları gibi önlemler almaya başlamıştır. Bu tarz önlemler bazı riskleri de beraberinde getirebilmektedir. İşletmelerin kapanma veya küçülme riski, tedarik zincirinin yönetilememe riski, ihracat ve ithalatın durma noktasına gelme riski, eğitim ve öğretimin sekteye uğrama riski, ülke ekonomilerinin zarar görmesi gibi riskleri ortaya çıkabileceği söylenebilir.

İlgili yasaklama ve sınırlamaların getirdiği risklerin yanı sıra pandemi sürecine hiç müdahale edilmediği takdirde ölüm hızı oranlarında ciddi artış, toplum ve toplumlar arası ayrışma, küresel ölçekte daha büyük ekonomik kriz, hastalığın daha fazla mutasyona uğrayarak daha fazla ve farklı hastalıkların oluşması, sağlık sistemlerinin çökmesi gibi risklerde ortaya çıkabilir. Ayrıca Covid-19 salgınında alınan önlemler, kısıtlamalar veya yasaklarla birlikte çalışma alanlarının kısıtlanması, eğitimin sürdürülememesi, hastanelere gitme korkusu, kronik rahatsızlıkların kontrollerinin ertelenmesi, insan ilişkilerinin zedelenmesi ve giderek yabancılaşma, toplumdan kopma gibi insanların hayatına yeni ve çözülmesi zor riskler de girebilir. Bu kapsamda karşılaşılabilecek tüm risklerin minimum seviyede tutabilmesi için etkin bir risk yönetimine ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı Covid-19 ve risk yönetimini birlikte ele alan çalışmaların incelenmesi ve elde edilen bulgular neticesinde risk yönetimi uygulamalarının gelişmesine yönelik öneriler sunulmasıdır. Anahtar kelimeler vasıtasıyla yapılan inceleme Eylül 2020 ve Nisan 2021 tarihleri arasında Google Akademik veri tabanı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada ilk olarak yazın incelenerek temel kavramalar hakkında bilgi verilmiştir. Ardından ilgili yazın taraması sonucu ulaşılan yayınların analizi gerçekleştirilmiştir. İncelenen yayınlar ışığında Covid-19 ve risk yönetimine ilişki önerilerde bulunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Risk kavramı ile ilgili yazında birçok tanıma rastlanmaktadır. Genel olarak risk, beklenen sonuçlardaki varyasyon olarak ifade edilmektedir (Rejda, 2005: 13). Salgın durumuna göre riskin tanımı ise bulaşıcı hastalığın salgın yapma olasılığı ve hastalığın etkisinin bir kombinasyonu olarak (Risk = Olasılık x Etki) tanımlanmaktadır (İnandı vd., 2020: 27-38).

Risk yönetimi, risklerin tanımlanmasıyla başlayan ve analizi ile devam eden, gerekli tedbirlerin alınması ve uygulanmasıyla birlikte ortaya çıkacak sonuçların tekrar değerlendirilmesini izleyen bir süreç olarak belirtilmektedir (Gilchrist, 1993: 10). Risk yönetimi süreci aşamaları sırasıyla risklerin belirlenmesi ve tanımlanması, risklerin analizi veya değerlendirilmesi, riskleri ele alacak tekniklerin veya yöntemlerin seçilmesi, uygulama, kontrol ve denetimlerin yapılması, geri besleme ve iyileştirme aşamalarından oluşmaktadır (Rejda, 2005: 13).

Risk yönetimin ilk aşamalarında risk tanımı yapılırken ilk önce risk öncelik sayısı (RÖS) belirlenir. Risk öncelik sayısı şiddet, olasılık ve saptanabilirliğin çarpımıyla elde edilir. Fine - Kinney risk analiz yönteminde RÖS değeri 20 altı kabul edilebilir risk skorunu, 20-70 aralığı olası risk

skorunu, 70-200 aralığı önemli risk skorunu, 200-400 aralığı yüksek risk skorunu ve 400 üstü ise çok yüksek risk skorunu ifade etmektedir (Aydan ve Kaya, 2017: 20).

Risklerin analizi veya değerlendirilmesi: Risk tanımı yapıldıktan sonra, risk matrisi kullanılarak analiz edilir. Her bir risk belirlendikten sonra bu risklere tehlike değeri verilmelidir (Sankar ve Prabhu, 2001:325). Bunun için:

- Riske maruz kalma olasılığı,
- Riske maruz kalma sıklığı,
- Maksimum olası kayıp,
- Risk altındaki kişi sayısı belirlenir.

Tehlike değeri verildikten sonra risklerin önem sırası yapılır. Gerçekleşme olasılığı ve zararı en fazla olabilecek risk üst sıralara taşınır.

Riskleri ele alacak tekniklerin veya yöntemlerin seçilmesi: Bu süreçte risk kontrolü ve risk finansmanı çalışmaları yapılmalıdır (Soykan vd., 2014: 174).

Uygulama: Seçilen risk yönetimi teknikleri uygulanmalıdır.

Kontrol ve denetimlerin yapılması: Alınan önlemlerin uygulanıp uygulanmadığı veya doğru bir şekilde yapılıp yapılmadığının kontrol ve denetimi yapılır.

Geribesleme ve iyileştirme: Risk programları her zaman yüzde yüz sonuç vermez. Dinamik bir süreç olan risk yönetiminde bazı riskler ortada hiç yokken bir anda karşımıza çıkabilir. Bu nedenle, risk yönetim süreci daima kontrol altında olmalı ve sürekli düzeltme ve iyileştirmeler yapılmalıdır (Gül, 2001: 40).

Her riskin ve her riske karşı alınan önlemlerin bir maliyeti olduğu bilinmektedir. Risk yönetimi değerlendirilirken, riskleri azaltma veya kontrol etmenin maliyetinin riskin yol açacağı zararların altında kalması gerekmektedir. Yeteri kadar veriye sahip olmadan fayda-maliyet analizi yapılmamalı ve risk yönetimi süreçlerinde düşük maliyetli tercihlere öncelik verilmemelidir. Karar verme aşamasında kanıt ve veri odaklı olmak, davranışsal yaklaşımdan önce gelmelidir (Sibony, 2020: 355). Aksi takdirde fayda maliyet ilişkisine ters düşen ve beklenen maliyetin çok üzerinde bir zarar oluşabilir. Yönetimlerin riskleri göz ardı etmemesi gerekmektedir. Çünkü riskler iyi yönetilmediği takdirde hayatı durma noktasına kadar götüren sonuçları beraberinde getirebilmektedir.

İnandı vd., (2020) salgınları başlangıç, yükseliş, düzlük, iniş ve kontrol evrelerine ayırmaktadırlar. Yükseliş evresinde salgın eğrisi yükselmeye başlar ve çok kısa sürede salgın toplum içerisinde yayılarak sağlık sistemlerinin kapasitesini zorlar.

Salgın hastalıkların olumsuz sonuçlarını yönetmek ve mümkün olduğunca en aza indirmek amacıyla müdahale gereklidir. Kullanılması muhtemel araçların ne olduğuna ne zaman, ne yaygınlıkta ve ne yoğunlukta kullanılması gerektiğine karar vermek içinde risk düzeyinin belirlenmesi gerekmektedir. Risk düzeyinin belirlenebilmesi için hastalığın salgına dönüşme olasılığı, olası salgının boyutu ve toplumsal yanıt kapasitesine bakılmaktadır (WHO, 2018).

Soykan ve arkadaşları (2014) belirli salgın hastalıkları seçerek, 197 doktora uyguladıkları anket sonucuna göre; kızamık ve tetanoz salgınları önemsiz risk grubunda, tüberküloz ve AIDS en yüksek risk grubuna girmektedir.

Covid-19 hastalığıda en az Tüberküloz ve AIDS kadar yıkıcı olduğu düşünülebilir. Bu düşüncenin nedeni Covid-19 salgınının yükseliş evresinde hastanelerin kapasitelerinin dolması ve hayatı durdurma noktasına getirmesidir. Hemen hemen her alanın durma noktasına gelmesi RÖS değerinin 400 üstünde olması anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda Covid-19 en yüksek risk

grubunda değerlendirilebilir. Bu nedenle de Covid-19 ve risk yönetimi kavramları üzerinde durulması gereken konular arasında yer alması gerekliliğinden bahsedilebilir.

3. GEREÇ VE YÖNTEMLER

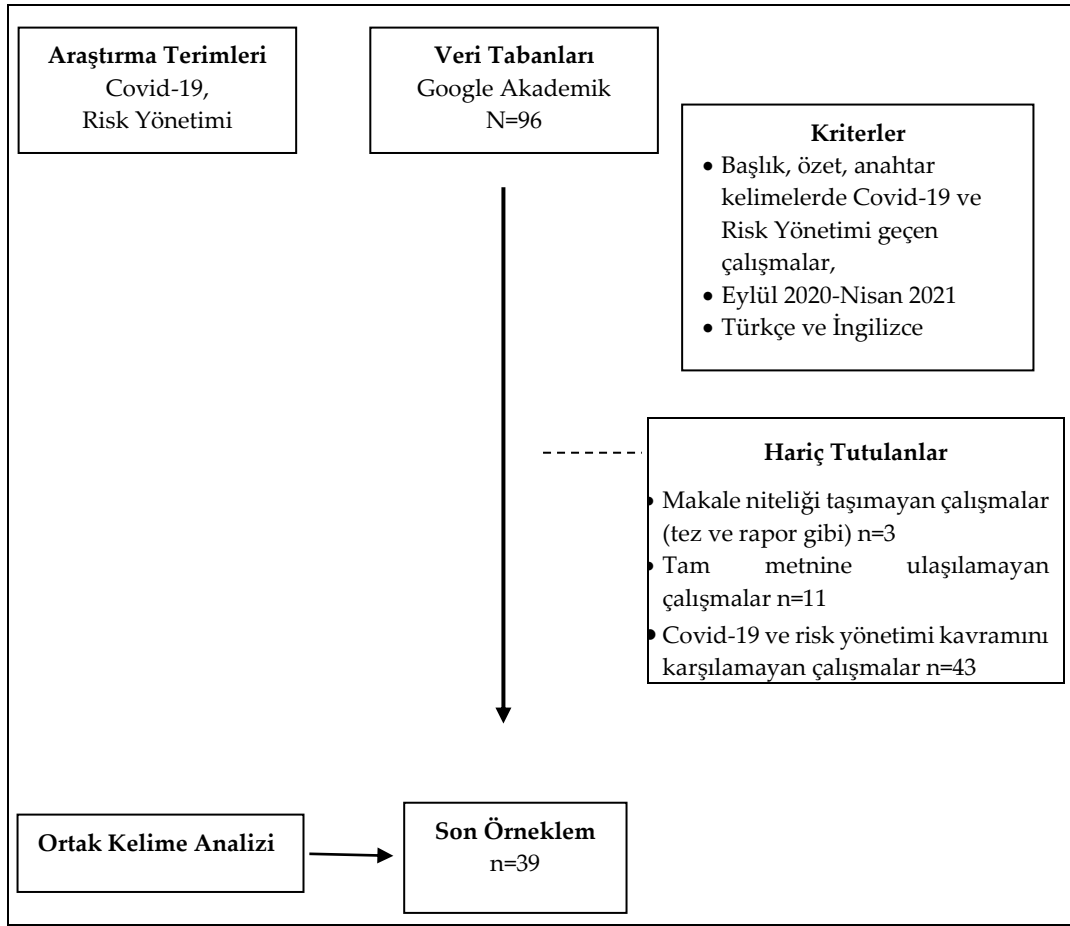
3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Covid-19 ve risk yönetimi ilişkisini inceleyen çalışmaların analiz edilerek mevcut durumun ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaçla Eylül 2020 – Nisan 2021 tarihleri arasında Google Akademik veri tabanı üzerinden ulusal ve uluslararası yazında Covid-19 ve risk yönetimi konularının birlikte incelendiği çalışmalar taranmıştır. Araştırma kapsamında incelenecek çalışmaları belirlemek amacıyla anahtar kelimeler oluşturulmuş, araştırmanın dahil ve harici kriterleri belirlenerek incelenecek çalışmalar sınırlandırılmıştır. Ayrıca incelenen çalışmaların sonuçları doğrutusunda Covid-19'un risk yönetimine yönelik önerilerin sunulması amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada, 'Covid-19 ve Risk Yönetimi' ilişkisini inceleyen çalışmaların durumunu ortaya koyabilmek ve kavramlar arasındaki ilişkinin özelliklerini belgeleyip sentezini yapabilmek için Google Akademik veri tabanında sistematiK yazın taraması gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bibliyometrik analiz yöntemine dayanan bilimsel haritalama yaklaşımı kullanılmıştır. Bilimsel haritalama yaklaşımı konunun eğilim, gelişim ve kapsamını değerlendirmede geleneksel yazın incelemelerine nazaran özneliliği en aza indirgemekte ve daha bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır (Verma ve Gustafsson, 2020: 12). Bilimsel haritalama yaklaşımı incelemesi ile elde edilen bulgular, geleceğe yönelik bilgi üretimini güçlendirmekte ve yeni yönler belirlemeyi amaçlamaktadır (Yoopetch ve Nimsai, 2019: 11).

Bilimsel haritalama yöntemiyle Covid-19 salgını sürecinde risk yönetimi yazınının ele alınış sürecinin belirlenebilmesi adına bu çalışmada ilişkisel bibliyometrik tekniklerden ortak kelime analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu teknik ile özet, makale başlığı ve anahtar kelimeler incelenmektedir (Van Raan, 2006:57). Bahse konu analiz yöntemi ile kelimelerin veya kavramların birlikte kullanım sıklığı ortaya çıkmaktadır. Çalışma kapsamında oluşturulan araştırma deseni şekil 1'de verilmiştir.

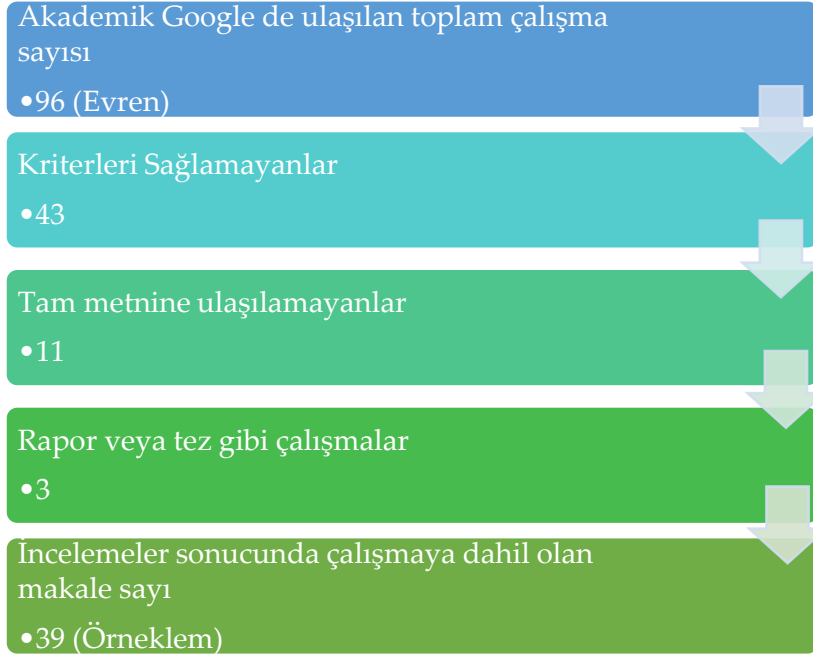

Şekil 1. Araştırma Deseni

Eylül 2020–Nisan 2021 tarihleri arasında ulusal ve uluslararası yazında makale başlığında “Covid-19” ve “risk yönetimi” kavramlarının birlikte yer aldığı çalışmalar sistematik olarak incelenmiştir. Anahtar kelimeler ışığında Google Akademik veri tabanında 96 adet çalışma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Rapor ve tez tipindeki çalışmalar analiz dışında tutulmuştur. Çalışmaların Covid-19 ve risk yönetimini tam anlamıyla karşılayıp karşılamadığını tespit edebilmek için başlık, özet, yöntem ve sonuç bölümleri okunarak değerlendirmeler yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Google Akademik veri tabanı kullanılarak makale başlıklarında “Covid-19” ve “risk yönetimi” anahtar kelimeleri geçen çalışmalar taranmıştır. Konuyla ilgili raporlar ve tezler analiz dışında tutulmakla birlikte tam metnine ulaşamayan çalışmalar da analize dahil edilmemiştir. Şekil 2’de araştırmanın evreni ve örnekleme ait bilgiler yer almaktadır.

şekil 2. Evren ve Örnekleme

şekil 2’de görüldüğü gibi Akademik Google’deki tarama sonucunda toplam 96 adet çalışmaya ulaşılmış ve bunların içerisinden 11 çalışmanın tam metnine ulaşılamamış, makale başlıklarının değerlendirilmesi sonucunda Covid-19 ve risk yönetimi geçen ancak başlığında, özetinde, içeriğinde veya sonucunda Covid-19 sürecinde risk yönetimi anlamı taşımayan 43 çalışmanın arama kriterlerine uymadığı görülmüş ve 3 adet çalışmanın da rapor veya tez olduğu tespit edilip çalışmaya dahil edilmemiştir. Sonuç olarak kriterlere uyan 39 adet çalışma analiz kapsamında incelenmiştir.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada tek bir veri tabanının incelenmesi bir sınırlılık olarak belirtilebilir. Ayrıca araştırmaların belirli tarih aralığına göre yapılması ve hem Covid-19 hem de risk yönetimini bir arada içeren çalışmaların taranması da sınırlılık olarak düşünülebilir.

4. BULGULAR

Araştırmanın örneklemini oluşturan 39 çalışmanın değerlendirme sonuçları yer almaktadır. alışmalar, başlıkları, yazar sayıları, aylara göre dağılımı, araştırma yöntemi, araştırmada kullanılan veri toplama teknikleri ve örneklemleri açısından incelenmiştir. Ayrıca çalışmalarda sıklıkla kullanılan anahtar kelimeler belirlenmiştir.

Eylül 2020 – Nisan 2021 tarihleri arasında yayınlanan 39 çalışmanın tümünün yabancı yazına ait olduğu görülmüş olup ilgi çalışmaların başlıkları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmannın Örneklemini Oluşturan Makaleler

	Makale adı
1	Covid-19 Risk Management at the Workplace, Fear of Infection and Fear of Transmission of Infection among Frontline Employees.
2	Tackling Covid-19 Risk in Hong Kong: Examining Distrust, Compliance and Risk Management.
3	Covid-19 Risk Management and Emotional Reactions to Covid-19 among School Teachers in Denmark: Results from the Class Study.
4	Risk Management and Treatment of Coagulation Disorders Related to Covid-19 Infection.
5	Can Supply Chain Risk Management Practices Mitigate the Disruption Impacts on Supply Chains' Resilience and Robustness? Evidence from an Empirical Survey in a Covid-19 Outbreak
6	Lessons Learned from Covid-19 Response for Disaster Risk Management.
7	Risk Management during Covid-19: Safety Procedures for Otolaryngologists.
8	Covid-19 Risk Management in Dental Practice Part 2: The Infection Chain Pathway Of SARS-Cov-2.
9	Teaching Supply Chain Risk Management in the Covid-19 Age: A Review and Classroom Exercise.
10	A Semi-Quantitative Risk Assessment and Management Strategies on Covid-19 Infection to Outpatient Health Care Workers in the Post-Pandemic Period.
11	Mitigating Arrhythmia Risk in Hydroxychloroquine and Azithromycin Treated Covid-19 Patients Using Arrhythmia Risk Management Plan.
12	The Effects of the Covid-19 Pandemic on Risk Management Practice: A Report from the Epicenter of the Epicenter in New York City.
13	Risk Management in Response to Covid-19: Comparative Case Study.
14	Importance of Enterprise Risk Management and Technology for Micro Small Medium Enterprises during 'Covid-19' Scenario in Tamil Nadu
15	Counterparty Risk Management Framework: Theoretical Approach in Covid-19 Environment.
16	Understanding Risk Management of Supply Chain for Risk Mitigation and Risk Recovery during Covid-19.
17	Risk Assessment and Management among Frontline Nurses in the Context of the Covid-19 Virus in the Northern Region of the Kingdom of Saudi Arabia.
18	Analysis of Patient Safety Risk Management Call Data during the Covid-19 Pandemic.
19	Risk Management Maturity Assessment Based on ISO 31000 - A Pathway Toward the Organization's Resilience and Sustainability Post Covid-19: The Case Study of SOE Company in Indonesia
20	Practice and Exploration of Infection Prevention and Control Measures Based on Risk Management of Surgical Patients during the Epidemic of Covid-19.
21	Risk and Resilience Management as a Response to Covid-19 Pandemic Outbreak. Towards a New and Refreshing Approach.
22	A Social Network under Social Distancing: Risk-Driven Backbone Management during Covid-19 and Beyond.
23	Covid-19: Implications for Insurer Risk Management and the Insurability of Pandemic Risk.
24	Covid-19 Risk Management and Screening in the Penitentiary Facilities of the Salerno Province in Southern Italy.
25	Expression of ACE2 in Airways: Implication for Covid-19 Risk and Disease Management in Patients with Chronic Inflammatory Respiratory Diseases.
26	Impacts and Risk Management of Covid-19 Pandemic on Real Estate Supply Chain.
27	Dentistry and Risk Management – A Challenging Balance in an Era of Covid-19.

Tablo 1. Araştırmanın Örneklemi Oluşturan Makaleler (Devamı)

	Makale adı
28	Covid-19, Black Swan Events and the Future of Disaster Risk Management in India.
29	Legal Risk Management: Can the Covid-19 Pandemic Be Included as a Force Majeure Clause in a Contract?
30	What We Can Learn from Environmental and Outdoor Education during Covid-19: A Lesson in Participatory Risk Management.
31	Covid-19 Risk Management and Technical Efficiency of Farmers Post Migration of Agricultural Labour in India.
32	Risk Management in the Middle of a Sustainable Covid-19 Pandemic.
33	Supply Chain Risk Management under Covid-19: A Review and Research Agenda.
34	The Use of Social Media Analytics to Investigate Consumer Behavior and Build Marketing Strategies. Sentimental Analysis Used to Mitigate Risk Management during the Covid-19 Pandemic.
35	Crisis Management and Operational Risk Management in the Financial Sector in the Shadow of Covid-19.
36	Brain Natriuretic Peptide is an Indicator for Early Risk-Stratification and Management for Covid-19 Patients.
37	Epidemiology, Risk, Myths, Pharmacotherapeutic Management and Socio-Economic Burden due to Novel Covid-19: A Recent Update.
38	Choice of Hospital Risk Management Strategy-Comparison Between SARS and Covid-19.
39	Community-Based Disaster Risk Management Model for Covid-19 in Tembi Hamlet.

Tablo 2'ye göre en fazla yayının 2021 yılı Şubat ayında %20.5 olduğu, en az yayın ise 2020 Kasım ve Aralık aylarında %5.2 olduğu görülmüştür. Tablo 2'de 39 makalenin araştırma türlerine göre dağılımlarına baktığımızda makalelerin %66.7 nitel, %28.2 nicel ve %5.1' inde ise karma yöntem kullanılmıştır. Makalelerde kullanılan veri toplama yöntemlerine göre dağılımına baktığımızda makalelerin %64.1'i ikincil veri, % 12.82'i anket, % 7.7'si yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış görüşme, % 12.8'i gözlemsel, %2.6'sı ise karma veri toplama yöntemi kullanmıştır. Toplamda 39 makale için 215 yazar katkıda bulunmuştur. Makalenin yazar sayılarının dağılımı %23.1'i tek yazarlı, %25.46'sı 2 yazarlı, %5.1'i 3 yazarlı, %7.7'si 4 yazarlı, %10.2'ü 5 yazarlı olarak dağılım göstermiştir.

Çalışmaların çalışma alanlarına göre dağılımlarına yer verilmiştir. Sağlık alanı ile ilgili alanda %38.5 en fazla makale yayınlanmıştır. Sağlık alanından sonra ise en fazla makalenin yayınlandığı alan İşletme %12.8 ardından ise Afet Yönetimi % 7.7, Lojistik % 7.7 ve Eğitim %7.7 alanları gelmektedir.

Tablo 2. Çalışmaların Yöntem, Veri Toplama Tekniği, Yazar Sayısı, Aylara ve Çalışma Alanlarına Göre Dağılımı

Yazar sayısı	n	%	Araştırma yöntemi	n	%
Tek yazar	9	23.1	Nitel	26	66.7
2 yazar	10	25.6	Nicel	11	28.2
3 yazar	2	5.1	Karma	2	5.1
4 yazar	3	7.7	Veri toplama tekniği	n	%
5 yazar	4	10.2	Anket	5	12.8
6 yazar	1	2.6	Yapılandırılmış veya Yarı Yapılandırılmış Görüşme	3	7.7
7 yazar ve üzeri	10	25.8	Gözlem	5	12.8
Çalışma alanı	n	%	İkincil Veri	25	64.1
Afet Yönetimi	3	7.7	Karma	1	2.6
Eğitim	3	7.7	Çalışmaların aylara göre dağılım	n	%
Ekonomi	2	5.1	Eylül 2020	6	15.4
Emlak	2	5.1	Ekim 2020	7	17.9
Hukuk	1	2.6	Kasım 2020	2	5.1
İşletme	5	12.8	Aralık 2020	2	5.1
Kamu Yönetimi	1	2.6	Ocak 2021	4	10.3
Lojistik	3	7.7	Şubat 2021	8	20.5
Pazarlama	1	2.6	Mart 2021	6	15.4
Politika	1	2.6	Nisan 2021	4	10.3
Sağlık	15	38.5			
Sosyoloji	1	2.6			
Ziraat	1	2.6			

Tablo 3'te araştırma türü nicel ve karma olan 13 makalenin veri toplama teknikleri ve örneklem dağılımları verilmiştir. Bu verilere göre nicel ve karma çalışmalarda en fazla %45'lik bir oranla hasta bireyler örneklem seçilmiştir. Ardından ise %19 oranında sağlık çalışanları, %18.7 ile Öğretmenler, %7 ile işçiler, %4.1 ile yöneticiler, %3.4 mahkûmlar ve hapisane çalışanları ile %1.4 çiftçiler örneklem olarak belirlenmiştir.

Tablo 3. Araştırma Türü Nicel ve Karma Olan Makalelerin Örneklemeleri ve Veri Toplama Tekniklerine Göre Dağılımı

	Anket	Görüşme	Gözlem	Karma	n	%
Sağlık Çalışanı	2703	X	X	X	2.703	19
Covid-19 Hastaları	2623	764	3.145	X	6.532	45.9
Çiftçi	200	X	X	X	200	1.4
Mahkûm ve hapisane çalışanı	X	X	485	X	485	3.4
Yönetici	400	186	X	X	586	4.1
Öğretmen	2665	X	X	X	2.665	18.7
İşçi	X	X	X	1000	1.000	7
Toplam					14.236	100

Tablo 4'te çalışma kapsamında incelenen 39 çalışmada kullanılan anahtar kelime sıklığının dağılımı verilmiştir. Şekil 3'te anahtar kelimelerin dağılımını gösteren kelime bulutu yer almaktadır.

Tablo 4. Makalede Kullanılan Anahtar Kelime Sıklığı

Anahtar Kelimeler	n
Covid-19	30
Risk Yönetimi	12
Sars-Cov2	4
Yönetim	3
Risk Değerlendirmesi	3
Dayanıklılık	3
Tehlike	2
Tedarik Zinciri Yönetimi	2
Tedarik Zinciri	2
Pandemi	2
Risk	2
Diğer	99
Toplam	174

Şekil 3. Anahtar Kelimelerin Kelime Bulutu

Tablo 4'e ve Şekil 3'e göre; çalışmalarda en çok Covid-19 kelimesi kullanılmıştır. Covid-19 kelimesinin ardından en çok risk yönetimi, SARS-COV2 kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca pandemi, risk, risk değerlendirmesi, yönetim, tehlike gibi kelimelerin de kullanıldığı görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Covid-19 ve risk yönetimini birlikte inceleyen çalışmaların mevcut durumunu ortaya çıkarmanın amaçlandığı bu çalışma bibliyometrik analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Covid-19 ve risk yönetimi anahtar kelimeler olarak belirlenmiştir. Google Akademik veritabanı kullanılarak 2020 Eylül – 2021 Nisan ayları arasında yayınlanan 96 çalışmaya ulaşılmıştır. Hariç kriterler çıkarıldıktan sonra kalan 39 çalışmanın başlıkları, yazar sayıları, çalışma alanlarına göre dağılımları, araştırma yöntemleri, veri toplama teknikleri, örneklem dağılımları ve kullanılan anahtar kelime sıklığı incelenmiş ve araştırma sonuçları paylaşılmıştır.

Analizler sonucunda risk yönetimi yazınında Covid-19'u konu alan çalışmaların alanlara göre afet yönetimi, eğitim, ekonomi, emlak, hukuk, işletme, kamu yönetimi, lojistik, pazarlama, politika, sağlık, sosyoloji ve ziraat alanlarına odaklandıkları görülmüştür. En fazla çalışmanın ise %38.5 ile sağlık alanında olduğu görülmüştür. Araştırmaya konu olan 39 makaleye toplam 215 yazar katkı sağlarken %25 ile en fazla 2 yazarlı çalışmalar katkı sağlamıştır. Ayrıca bu makalelerin %66.7 nitel, %28.2 nicel ve %5.1' karma araştırma türü kullanılmıştır. Veri toplama yöntemlerin de ise makalelerin %64.1'i ikincil veri kullanmıştır. Nicel ve karma toplam 13 makalenin örneklemelerini incelediğinde %45'le en fazla hasta bireyler oluşturmuştur. Anahtar kelime sıklığına baktığımızda ise Covid-19 ve risk yönetimi kavramları en fazla kullanılan anahtar kelimelerdir.

İnsanlar doğası gereği kendisine zarar verecek veya tehdit oluşturacak durumları tanımlamak ve değerlendirmek için uğraş gösterir. Covid-19 insanların sağlığını tehdit ederek bedensel bütünlüğüne ve mental iyi oluşlarına zarar veren dünya genelini etkisi altına alarak pandemiye neden olan bir virüs salgınıdır. Covid-19'un yüksek risk seviyesinde olduğu düşünüldüğünde durumu anlamak, tanımlamak için risk yönetim süreçlerinin kullanması önemli görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalar ışığında Covid-19'un risk yönetimine ilişkin öneriler şu şekildedir:

- Sağlık çalışanlarında enfeksiyon korkusunun gelişmemesi için kişisel koruyucu ekipmanların yeterli sayıda ve zamanında tedariki sağlanmalıdır (Nabe-Neilsen vd., 2021: 78, Frezza, 2021: 92).
- Özellikle asemptomatik belirti gösteren hastaların belirlenmesi için hızlı tanı kitleri artırılmalıdır (Hartshorne ve Van Zyl, 2021: 11).
- Ayaktan tedavilerde risk değerlendirme modelleri oluşturulmalıdır (Wang vd., 2021: 14).
- Her dala göre anlaşılır pratik rehberler, kılavuzlar ve yönetmelikler oluşturulmalıdır (Sultan vd., 2020: 12).
- Telesekreter ya da çağrı merkezleriyle hastaneye gitmeden insanlar yönlendirilmeli veya bilgilendirilmelidir (Wessel ve McCorkle 2021: 40).
- Covid-19 hastalığının tedavisi için oluşturulan aşılarda güvenirliliği tekrar gözden geçirilmeli, yine ilaç uygulamalarında deney hayvanlarının sayıları artırılmalı ve süreçler tekrar gözden geçirilmelidir (Ahmad vd., 2020: 13).
- Covid-19 sürecinde özellikle finans ve enerji işletmelerinde karşı taraf riskinde yüksek artışların olduğu ve bu risklere karşı kısa, orta ve uzun vadede önlemler alınmalıdır (Teresiene vd., 2021: 17).
- Risk yönetim stratejisi olan firmaların Covid-19 gibi pandemilerde ayakta kaldığı bu yüzden diğer firmalarında ISO 31000 gibi risk yönetim stratejileri olmalıdır (Muthukrisnan, 2021, Alisovo ve Norimarna, 2021: 3).
- Covid-19 gibi hayatı durma noktasına getiren durumlarda şirketlerin iflas riskini azaltmaları için satış ve hizmet stratejilerini çeşitlendirmeli ve daha fazla mesai harcayarak sürdürülebilir ve dayanıklı şirketler oluşturmalıdır (Fpumo ve Moriera, 2020: 1; Pessina, 2021: 12).
- Siber risklere karşı özel önlemler alınmalıdır (Tamásné Vőneki, 2020: 7).
- Sigortacılık sistemlerinde bu sınırlamalardan oluşan zararların karşılanabilmesi için sistem yeniden gözden geçirilmeli ve finansman hakkında yeni düzenlemeler yapılmalıdır (Tamásné Vőneki, 2020: 7).

- Geleneksel tedarik zinciri yerine yeni kanallar bulunmalı ve iş modelleri geliştirilmelidir (Danish vd., 2021: 58).
- Covid-19 sürecinde tedarik zinciri esnek, istikrarlı, sağlam, uygulanabilir ve kırılabilirlik döngüsüne hazır olmalıdır (Shahin, 2020; El Baz ve Ruel, 2021: 233).
- Kiracılar Covid-19 gibi finans sektörüne zarar verebilecek durumlar için sözleşmelerine mücbir sebep maddesini eklemelidir (Uchehara vd., 2020: 14).
- Covid-19 salgınına etkin müdahalelerde bulunabilmek için yeni bütünsel yaklaşımlar belirlenmelidir (Ashraf, 2021: 1-6).

Covid-19 nedeniyle aksayan eğitim sürecinde uzaktan eğitim modeli geliştirilmiş ancak verimliliği tartışılmaktadır. Bu yüzden kişisel koruyucu ekipman, sosyal mesafe ve hijyen kurallarına uyularak örgün eğitime devam edilmeli (Ferguson ve Drake, 2021: 19) ya da açık hava alanlarında eğitim sürdürülmelidir (Beery, 2020: 12).

Salgın hastalıklar ile mücadelede sağlık sistemi en başta görev yapmaktadır. Sağlık personelleri salgının yayılımının önlenmesi ve hastaların tedavisinde kilit rol oynamaktadır. Dolayısıyla sağlık sektörü en fazla risk ile karşı karşıya kalabilecek sektörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle Covid-19 salgını gibi yaşanan ve yaşanmış tüm salgınların iyi analiz edilmesi ve olası salgınlara karşı hazırlıklı olunması önemli görülmektedir. Bu doğrultuda doğru zamanda doğru kararlar alabilmek, hemen eyleme geçebilmek, riskleri önceden belirleyip önlem alabilmek adına kriz ve risk yönetimi konusunda farkındalık yaratılmasının önemli olduğu söylenebilir. Sağlık personellerinin hizmet içi eğitimlerle, sağlık alanında eğitim gören öğrencilerin lisans, lisansüstü düzeydeki derslerle salgın hastalıklarla mücadele ana başlığı altında kriz anında nasıl davranılması, karar alınması ve ortaya çıkabilecek risklerin nasıl yönetilebileceği hususlarında bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması sağlanabilir. Sektörel düzeyde oluşturulacak risk yönetim stratejileri ile sağlık sektöründeki tüm kurumların risk planlarını hazırlamaları sağlanabilir.

Ayrıca pandemi sürecinde insanların hastane yerine daha az yoğunluğu olan aile hekimliklerini tercih etmek istemesi, yine hastaneye gitmek yerine dijital ortamlardan hastanelere ulaşmak istemesi sağlıkta dijitalleşme için bir fırsat olarak görülebilir. Dolayısıyla bu sayede sağlık kuruluşlarında salgın döneminde oluşabilecek risklerin önüne geçilebilir. Ayrıca bu ortamda Covid-19 etkisi düştükçe insanlar erteledikleri hastalık veya ameliyatları için hastanelere olan talepleri artacaktır. Bu durum hastanelerin doluluk oranlarını artırabilir. Bu sebeple yoğunluk riskini azaltmak için sevk zinciri sisteminin etkin bir şekilde kullanılması önerilmektedir.

Covid-19 sadece sağlık sektörünü değil diğer tüm sektörleri de derinden etkilemiştir. Bu nedenle risk yönetimi çalışmalarının tüm sektörlerde yayılması gerektiği söylenebilir. Eğitim, finans, gıda gibi tüm sektörlerin olası salgın hastalıklara yönelik olarak karşılaşabilecekleri riskleri tespit ederek eylem planları oluşturması gerekmektedir. Karşılaşılacak salgınların kısa, orta ve uzun vadeli riskleri ve bu riskleri önlemek için nelerin yapılması gerektiğine yönelik planlar oluşturulmalıdır. Üst yönetimler tarafından katılımcı yaklaşımlar ile belirlenecek risk yönetim stratejileri makro ve mikro düzeylerde tüm çalışanlar ile paylaşılmalı ve farkındalık yaratılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, S., Shoaib, A., Ali, S., Alam, S., Alam, N., Ali, M. and Ali, D. (2020). Epidemiology, Risk, Myths, Pharmacotherapeutic Management and Socio-Economic Burden due to Novel COVID-19: A Recent Update, *Research Journal of Pharmacy and Technology*, 13 (9), 4435-4442.
- Alijoyo, F.A. and Norimarna, S. (2021). Risk Management Maturity Assessment Based on ISO 31000-A Pathway Toward the Organization's Resilience and Sustainability Post COVID-19: The Case Study of Soe Company in Indonesia, *3rd International Conference on Business, Management and Finance*. Oxford, United Kingdom, 3, 125-142.
- Ashraf, A. (2021). Lessons Learned from COVID-19 Response for Disaster Risk Management, *Natural Hazards*, 1-6.
- Aydan, M. ve Kaya S. (2017). Hata Türü ve Etkileri Analizi (HTEA): Üniversite Hastanesinde Bir Uygulama, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20 (4), 475-502.
- Beery, T. (2020). What We Can Learn from Environmental and Outdoor Education during COVID19: A Lesson in Participatory Risk Management, *Sustainability*, 12 (21), 90-96.
- Danish, R.Q., Mehta, A.M., Ali, M., Cheema, A.U. and Arshad, A. (2021). Understanding Risk Management of Supply Chain for Risk Mitigation and Risk Recovery during COVID19, *Psychology and Education Journal*, 58 (2), 4141-4147
- El Baz, J. and Ruel, S. (2021). Can Supply Chain Risk Management Practices Mitigate the Disruption Impacts on Supply Chains' Resilience and Robustness? Evidence from an Empirica Survey in A COVID-19 Outbreak Era, *International Journal of Production Economics*. 233, 107972.
- Ferguson, M.E. and Drake, M.J. (2021). Teaching Supply Chain Risk Management in the COVID-19 Age: A Review and Classroom Exercise, *Decision Sciences Journal of Innovative Education*, 19 (1), 5-14.
- Fpumo, W. and Moriera, B. (2020). Risk Management in the Middle of a Sustainable Covid-19 Pandemic, *Journal Dimensie Management and Public Sector*, 1 (1), 17-19.
- Frezza, D. (2021). Risk Management during COVID-19: Safety Procedures for Otolaryngologists, *Acta Bio Medica: Ateneo Parmensis* 92 (1).
- Gilchrist, W. (1993). Modelling Failure Modes and Effect Analysis, *International Journal of Quality and Reliability Management*, 10.
- Gül, B. (2001). Kalite Yönetiminde Hata Türü ve Etkileri Analizi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Hartshorne, J. and Van Zyl, A. (2021). COVID-19 Risk Management in Dental Practice Part 2: The Infection Chain Pathway of SARS-CoV-2, *International Dentistry – African Edition*, 11 (2).
- İnandı, T., Sakarya, S., Ünal, B., ve Ergin, I. (2020). COVID-19 Salgını Özelinde Karar Vericiler İçin Risk Değerlendirme Yaklaşımı, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, Özel Sayı, 27-38.
- Muthukrishnan, M. N. (2021). Importance of Enterprise Risk Management and Technology for Micro Small Medium Enterprises during Covid 19 Scenario in Tamil Nadu, *UGC Care Journal*, 44 (1), 181-188.
- Nabe-Nielsen, K., Nilsson, C.J., Juul-Madsen, M., Bredal, C., Hansen, L.O.P. and Hansen Å.M. (2021). COVID-19 Risk Management at the Workplace, Fear of Infection and Fear of Transmission of Infection among Frontline Employees, *Occupational and Environmental Medicine*, 78 (4), 248-254.
- Pessina, I. (2021). Risk and Resilience Management as a Response to COVID-19 Pandemic Outbreak: Towards a New and Refreshing Approach, *Economia Aziendale Online*-, 12 (1), 27-37.
- Rejda, G.E. (2005). Risk Management and Insurance, *Person Education Inc*, 13, 44-55.
- Sankar, N. R. and Prabhu, B. S. (2001). Modified Approach for Prioritization of Failures in a System Failure Mode and Effects Analysis, *International Journal of Quality & Reliability Management*. 324-335

- Shahin, A. (2020). Supply Chain Risk Management under Covid-19: A Review and Research Agenda, *Second International Conference on Innovations in Business Administration and Economics*, Iran, 9 September, 1-24.
- Sibony, A.L. (2020). The UK COVID-19 Response: A Behavioural Irony?, *European Journal of Risk Regulation*, 11/2, 350-357.
- Soykan, Y., Kurnaz, N. ve Kayık M. (2014). Sağlık İşletmelerinde Hata Türü ve Etkileri Analizi ile Bulaşıcı Hastalık Risklerinin Derecelendirilmesi” *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 172-183.
- Sultan, A., Singh, N. and Juneja, A. (2020). Dentistry and Risk Management–A Challenging Balance in an Era of COVID-19, *Journal of the International Clinical Dental Research Organization*, 12 (2), 94.
- Tamásné Vóneki, Z. (2020). Crisis Management and Operational Risk Management in the Financial Sector in the Shadow of COVID-19, *Economy and Finance: English-Language Edition Of Gazdaság És Pénzügy*, 7 (3), 309-325.
- Teresiene, D. and Gudaviciute, B. (2021). Counterparty Risk Management Framework: Theoretical Approach in COVID-19 Environment, *Technium Soc. Sci. J.*, 17, 184.
- Uchegara, I., Hamma-Adama, M., Obiri, K.A., Jafarifar, N. and Moore, D. (2020). Impacts and Risk Management of COVID-19 Pandemic on Real Estate Supply Chain, *International Journal of Real Estate Studies*, 14 (1).
- Van Raan, A. F. (2006). Statistical Properties of Bibliometric Indicators: Research Group Indicator Distributions and Correlations, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 57 (3), 408-430.
- Verma, S. and Gustafsson, A. (2020). Investigating the Emerging COVID-19 Research Trends in the Field of Business and Management: A Bibliometric Analysis Approach. *Journal of Business Research*, 118, 253-261.
- Yoopetch, C. and Nimsai, S. (2019). Science Mapping the Knowledge Base on Sustainable Tourism Development, 1990–2018. *Sustainability*, 11 (13), 3631.
- Wang, Y., Wang, L., Zhao, X., Zhang, J., Ma, W., Zhao, H. and Han, X. (2021). Semi-Quantitative Risk Assessment and Management Strategies on COVID-19 Infection to Outpatient Health Care Workers in the Post-Pandemic Period. *Risk Management and Healthcare Policy*, 14, 815.
- Wessels, R. and McCorkle, L.M. (2021). Analysis of Patient Safety Risk Management Call Data during the COVID-19 Pandemic, *Journal of Healthcare Risk Management*, 40 (4), 30-37.
- WHO (2018). *Managing Epidemics: Key Facts about Major Deadly Diseases*. World Health Organization.
- WHO (2020). *Coronavirus disease (Covid-19)*. (02.06.2021). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19>.